

STANISLOVAS NARUTAVIČIUS, ALSĖDŽIŲ RESPUBLIKA IR ŽEMAITIJOS ATSTOVAI 1905 M. DIDŽIAJAME VILNIAUS SEIME

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Šiemet sukanka 110 metų, kaip Vilniuje įvyko Visuotinis lietuvių suvažiavimas, dabar dažniausiai vadinamas Didžiuoju Vilniaus Seimu. Tiek pat metų sueina ir nuo Alsėdžių Respublikos, prie kurios vairo stovėjo 1918 m. Lietuvos nepriklausomybės akto signataru tapęs iš Telšių rajono kilęs, Brėvikių dvarelyje ilgą laiką gyvenęs žemaičių bajoras Stanislovas Narutavičius.

50 litų moneta, skirta 100-osioms Didžiojo Vilniaus Seimo metinėms. Dailininkai: Albertas Gurskas ir Rytas Jonas Belevičius. Moneta nukaldinta valstybės įmonėje „Lietuvos monetų kalykla“

Daugelyje leidinių gali pamatyti 1905 m. darytą nuotrauką, kurioje įamžinta 10 buvusios Alsėdžių Respublikos deleguotų atstovų, dalyvavusių Didžiajame Vilniaus Seime. Vienas šios nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ (Telšiai).

Kas buvo Alsėdžių respublika?

Alsėdžių Respublikos įkūrimas tiesiogiai yra susijęs su Lietuvos nepriklausomybės akto signataro, bajoro Stanislovo Narutavičiaus veikla Žemaitijoje XX a. pirmajame dešimtmetyje. Prisiminkime svarbiausius šio visuomenės ir politikos veikėjo biografijos faktus.

STANISLOVAS NARUTAVIČIUS

Gimė S. Narutavičius 1862 m. rugsėjo 2 d. Telšiuose senai Žemaičių bajorų Noručių giminei priklausiusioje bajoro, 1863 m. sukilimo dalyvio, Telšių pavieto rinkto teisėjo Jono Narutavičiaus ir Viktorijos Šcepovskaitės-Narutavičienės (ji buvo trečioji Jono žmona) šeimoje. Šioje santuokoje dar gimė ir Stanislovo brolis Gabriėlius Narutavičius (1865–1922), tapęs pirmuoju Lenkijos prezidentu, tačiau tas pareigas ėjęs tik kelias dienas, nes žuvo (buvo nušautas).

J. ir V. Narutavičiams priklausė Brėvikių dvarelis, buvęs dabartinio Telšių rajono teritorijoje. Stanislovui ėjo tik ketvirtį metų, kai sunkiai susirgo ir mirė tėvas. Brėvikių dvarelis tuo metu jau buvo praskolintas ir išnuomotas. 1866 m. į sunkią materialinę padėtį patekusią Jono Narutavičiaus šeimą – našle likusią žmoną Viktoriją ir du sūnus (Stanislovą bei Gabriėlių) – Renavo rūmuose, paprašytas žmonos, kuri buvo Viktorijos Naruševičienės draugė, priglaudė šių rūmų šeimininkas grafas Antanas Rönne.

Tuo metu Renavo dvare namų mokytoju dirbo Laurynas Ivinskis. Kai Narutavičiai įsikūrė dvare, jis pradėjo mokyti ir Stanislovą bei Gabriėlių, skiepijo jiems pagarbą lietuvių kalbai, skatino domėtis tautosaka, ugdė jų pilietiškumą. Berniukų mama Viktorija buvo išsilavinusi moteris, domėjosi švietimo epochos filosofija, gerai mokėjo prancūzų kalbą, tai savo vaikus ugdė, prancūzų kalbos mokė ji pati, o vokiečių kalbos juos mokė auklė. Prieš mirtį A. Rönne Narutavičių šeimai paliko šiek lėšų, kad našlė su vaikais galėtų bent kukliai pragyventi. J. Naruševi-

Lietuvos nepriklausomybės akto signataras Stanislovas Narutavičius (1862–1932). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo. Nuotraukos originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje

čienę materialiai rėmė ir Plungės kunigaikštis Mykolas Mikalojus Markas Severinas Oginskis (1849–1902), kurio paraginta Viktorija Naruševičienė savo nuo-savybėn su-sigrąžino Brėvikių dvarą.

1873 m., kai reikėjo pradėti leisti vaikus į mokyklą, V. Naruševičienė nenorėjo, kad jie mokytųsi rusiškoje mokykloje, todėl persikėlė gyventi į Liepoją (Latvija) ir pradėjo vaikus leisti į vokišką gimnaziją, anuo metu garsėjusią tolerancija kitaminčiams. Mokydamasis gimnazijoje Stanislovas tapo aktyviu visuomenininku, toliau domėjosi tautosaka, vasaros atostogų metu ją rinkdavo, platindavo lietuvišką spaudą, rašydavo straipsnius spaudai. Gimnaziją jis baigė

1882 m. ir išvyko studijuoti teisę į Sankt Peterburgo universiteto Teisių fakultetą. Sankt Peterburge jis pradėjo bičiuliauti su grafu Vladimiru Zubovu (1862–1933). Jau pirmaisiais studijų metais Stanislovas įsijungė į slaptą kairiųjų pažiūrų studentų ratelį, vėliau už tai buvo pašalintas iš universiteto ir ilgą laiką stebimas policijos. Sugrįžęs iš Sankt Peterburgo į Žemaitiją jis kurį laiką glaudėsi pas motiną Brėvikiuose, o kai susidarė galimybės atnaujino studijas, išvyko mokytis į Kijevo šv. Vladimiro universiteto Teisės fakultetą. Čia jis greitai suartėjo su Kijevo kairiųjų lietuvių ir lenkų studento būrio „Gmina“ nariais, tačiau taip pat greitai tuos ryšius ir nutraukė. Tais metais Stanislovas susipažino su jau Varšuvos pensionatą baigusia, Sankt Petreburge, kur mokėsi Stanislovo brolis Gabrielius, abiturso egzaminams besirengiančia savo gyvenimo moterimi – iš dabartinės Akmenės rajono Klyšių kaimo kilusia Joana Bilevičiūtė (1868–1948). Jie susituokė 1889 metais. Joana buvo pirmoji lietuvių moteris, įsigijusi aukštąjį išsilavinimą Vakarų Europoje – Šveicarijos Ciuricho mieste ji baigė filosofijos studijas.

1887 m. Stanislovas įsigijo teisininko specialybę ir pradėjo dirbti Varšuvos apskrities teisme, vėliau dirbo advokatu. Garsėjo ne tik savo tesės žiniomis, bet ir oratoriniais sugebėjimais. Gyvendamas Varšuvoje jis kartu su lenkų socialdemokratu Liudviku Krzywickiu vadovavo pirmajam lenkų darbininkams skirtam legaliam laikraščiui „Tygodnik Powszechny“ (pradėtas leisti 1890 m.), šį leidinį nusipirkę už V. Zubovo skirtas lėšas. J. ir S. Narutavičių veikla Varšuvoje buvo nuolat persekiojama.

1899–1904 m. Stanislovas vadovavo Kailiše (Lenkija) veikusiai dujų gamybos įmonei „S. A. Vereingte Gaswerke“. Iškilus rusų ir japonų karo grėsmėi, prasidėjus neramumams Rusijoje, Narutavičiai išsiruošė į Lietuvą ir įsikūrė Brėvikių dvare. 1905 m. Telšių bajorai Stanislovą išrinkto į Kauno gubernijos savivaldos instituciją – zemstvą, tačiau čia jis ilgai neužsibuvo, nes už griežtus pasisakymus, nukreiptus prieš bandymą zemstvą padaryti caro valdžios įrankiu, už tai, kad nepitarė nekilingosios visuomenės dalies ignoravimui priimant sprendimus, jis neteko balsavimo teises.

1905 m. Rusijoje prasidėjus revoliucijai, Latvijos pasienyje ėmus siautėti maištininkams, rusų policininkams ir valdininkams pasitraukus, S. Narutavičius kartu su kai-

Alsėdžių valsčiaus atstovai J. Smilgevičius, J. Norvaiša, K. Vainauskas, J. Arlauskas, D. Jakumas, S. Mika, J. Kazlauskas, J. Gudelis, K. Kazlauskas, S. Narutavičius (pirmoje eilėje centre) 1905 m. Didžiajame Vilniaus Seime. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinio

mynu Jonu Eidintu ir kitais aktyviais Alsėdžių miestelio bei jo apylinkių gyventojais įsteigė vietinę valdžią. Taip buvo įkurta vadinamoji Alsėdžių Respublika, kuri turėjo savo miliciją, teismą ir mokyklą. Alsėdžių Respublikai vadovavo pats S. Narutavičius.

Rusų valdžia, sužinojusi apie tokios valdžios suformavimą, nieko nelaukdama, norėdama suimti ir nubausti S. Narutavičių, nusiuntė į Alsėdžius baudžiamąjį būrį bei du armotus. S. Narutavičiaus Alsėdžiuose tuo metu nebuvo, nes kaip tik tomis dienomis jis lankėsi Kaune, kur norėjo Kauno gubernatoriui P. Veriovkiniui paaiškinti, kodėl buvo Alsėdžių Respublika įkurta, kokie jos tikslai ir siekiai. Taip tąsyk Stanislovas išvengė suėmimo.

ŽEMAITIJOS ATSTOVAI DIDŽIAJAME VILNIAUS SEIME

1905 m. Rusijoje prasidėjus revoliuciniams įvykiams, Lietuvoje imta vienyti nacionalinius judėjimus. Gruodžio 4–6 dienomis Vilniuje įvyko Visuotinis lietuvių seimas, dabar dažniausiai vadinamas Didžiuoju Vilniaus Seimu arba Vilniaus Didžiuoju Seimu, kuriam vadovavo daktaras Jonas Basanavičius.

S. Narutavičiaus iniciatyva Alsėdžių respublika į šį Seimą delegavo 10 savo atstovų. Kartu su S. Narutavičiumi Seimo darbe dalyvavo Alsėdžių ūkininkai J. Smilgevičius, J. Norvaiša, K. Vainauskas, J. Arlauskas, D. Jakumas, bežemiai S. Mika, J. Kazlauskas ir J. Gudelis, kuris buvo draudžiamos spaudos platintojas, bei zakristijonas K. Kazlauskas.

Istorikės Laura Stanytė, Šiaulių universitete baigdama bakalauro studijas, 2012 m. parengė baigiamąjį mokslo darbą „Žemaitijos atstovai Didžiajame Vilniaus Seime“. Skyriuje „Dalyvių iš Žemaitijos atrinkimas ir išsiuntimas į Didįjį Vilniaus Seimą“ ji rašo, jog „Yra manoma, kad suvažiavime (toliau – DVS) galėjo dalyvauti apie 2 000 dalyvių. Identifikuota tik apie 200 Suvažiavimo dalyvių, t. y. 10 proc. Didžiausią jų dalį sudaro dalyviai iš Aukštaitijos, kiek mažesnę iš Suvalkijos ir Žemaitijos. Iškyla klausimas, kodėl žemaičių buvo mažiau suvažiavime, nei aukštaičių ir suvalkų? Prisiminus, kad Žemaitijoje įnirtingai vyko streikai, mitingai, pasipriešinimai caro valdžiai, viena iš priežasčių, kad, esant nefunkcionaliai ir brangiai komunikacijai, dauguma Žemaitijos gyventojų neturėjo galimybių atvykti. Pirmiausia dėl to, kad neturėjo pakankamai lėšų, arba išvis jų nebuvo, antra, atstumas matuojant anais laikais buvo tolimas, trečia – Vilniuje nebuvo galimybių kur apstototi.

(Nukelta į 4 p.)

(Atkelta iš 3 p.

Kai kuriems valsčiams atstovavo vienas asmuo, kitiems – du, trys ar keturi. Pavyzdžiui, Alsėdžių valsčiui atstovavo 10 asmenų. Vienas iš keliavusių Jurgis Gudas prisimena, jog tais metais Alsėdžiuose, kaip ir visoje Lietuvoje, vyko neramumai. Kunigai visuomenę nuteikinėjo prieš rusų valdžią, bendruomenei nuolat primindavo didingą Lietuvos istoriją ir skatindavo patriotizmą, organizavo parapijiečius, ragino ginkluotis. Brevikių dvare gyveno Lietuvos patriotas S. Narutavičius, kuris rūpinosi miestelio gyventojais. Kartu su kunigu Jonu Eidimtu pasinaudoję tinkamiausia akimirka, kai Latvijos pasienyje pradėjo siautėti maištininkai, o rusų policija ir valdininkai pasitraukė, jie sugalvojo įsteigti vietinę valdžią. S. Narutavičius buvo teisininkas, todėl apie administracinius ir teisinius dalykus gerai nusimanė. Jis su kunigu naujai įsteigtą valdžią pavadino Alsėdžių Respublika, kuriai vadovavo bajoras. 1905 m. kovo 28 d. iš Alsėdžių valsčiaus išsiuntė 95 asmenų pasirašytą kolektyvinį reikalavimą, kuris buvo skirtas Rusijos ministrų kabinetui. Rusų valdžia greitai į tai sureagavo ir pasiuntė į S. Narutavičiaus namus baudžiamąjį būrį, tačiau šeimininkas buvo išvykęs, todėl su juo nebuvo susidorota. Po atsisaukimo paskelbimo „Lietuviai ir lietuvės“ S. Narutavičius pradėjo važinėti po apylinkę ir įkalbinėti mokytojus, kunigus, dvarininkus, kad dalyvautų DVS. Galiausiai su kunigu suorganizavo Alsėdžių valsčiaus atstovų išrinkimą. Bajoras, pakinkęs žemaitukus, iškart išvyko į Vilnių, kur susitiko su kitais 9 atstovais. Alsėdžių valsčiaus gyventojai laukė su nekantrumu grįžtančių atstovų iš Vilniaus. Į Seimą didžioji dalis Alsėdžių atstovų vyko dėl žemės klausimo. Jiems tai buvo aktualu, nes 4 iš dalyvavusių atstovų turėjo ganėtinai mažai dirbamos žemės, o pragyventi buvo sunku. 3 iš jų iš viso žemės neturėjo, o vienas buvo dvasininkas, jo pajamų šaltinis buvo kitas. Vienas keliavo, kuris buvo stambus ūkininkas, todėl jo kaip atstovo, buvo kitokie interesai, nei valstiečių, kurie turėjo mažai žemės. Pavyzdžiui, Juozas Norvaiša turėjo 27 ha, K. Vainauskas – 19 ha, taip pat platindavo nelegalią spaudą, Juozas Arlauskas – 4 ha, o Domas Jakumas – tik 1 ha žemės. Tuo tarpu Jurgis Gudas neturėjo dirbamos žemės, todėl pragyvenimo šaltinis buvo draudžiamų knygų platinimas, S. Mika taip pat buvo bežemis, o istoriografijoje jis minimas kaip senas, invalidas, kuris mėgo priešintis caro valdžiai, J. Kazlauskas taip pat buvo bežemis. Zakristijonas K. Kazlauskas neturėjo nuosavos žemės, bet į Seimą keliavo, atstovaudamas kunigus, kad gintų dvasininkų pozicijas ir grįžęs viską papasakotų. Keliavo taip pat vienas stambus ūkininkas – tai Juozas Smilgevičius, kuris turėjo 84 ha žemės. Taip pat Alsėdžių atstovų tikslas buvo jų peticijoje minimi dalykai, dėl kurių jie kovojo grįžę iš Vilniaus.

Į Seimą keliavo 3 valstiečiai iš Tryškių. Tuomet, kai visoje Lietuvoje vyko streikai, mitingai, Tryškių valsčius buvo vienas iš aktyviausių visoje Lietuvoje. Iš šio valsčiaus išvyko S. Reivytis, J. Jocys ir A. Juozapavičius. Prie jų pavardžių prirašyta, kad S. Reivytis atstovavo bežemių, J. Jocys – mažžemių, o A. Juozapavičius kilęs iš pasiturinčių valstiečių. Jokių duomenų daugiau apie juos nėra rasta. Taigi galima daryti išvadą, jog jie keliavo išrinkti nuo valsčiaus, kad gintų valstiečių interesus, praneštų naujienas, kurios didžiąjai daliai gyventojų buvo labai svarbios.

Valstiečiams svarbiausi buvo žemės klausimai, todėl kad XX a.

pradžioje valstiečiai turėjo labai mažai žemės. Apie 10 proc. visos žemės priklausė valstybei, apie 40 proc. dvarininkams ir tik 50 ir proc. valstiečiams, nors šio socialinio sluoksnio gyventojų buvo gausiausiai. Taip pat valstiečių nepasitenkinimą kėlė tai, jog Lietuvoje valstybinę žemę galėjo pirkti tik rusų kolonistai, kuriems buvo parduodama pigesne kaina. Šie trys asmenys galėjo atstovauti bežemių, mažžemių ir pasiturinčių valstiečių interesus DVS.

Viešnių valsčiui atstovavo J. Kartvaisius, J. Knabikas ir J. Kontvainis. Istoriografijoje rasti informacijos apie jų dalyvavimą nepavyko. Juos galima tik palyginti su kitų valsčių atstovais, kurie išrinkdavo po 3 atstovus, gynusius bežemių, mažžemių ir pasiturinčių valstiečių interesus, pavyzdžiui, Žagarės, Tryškių valsčiaus gyventojai.

Intelligentai, kunigai, profesorai, politikai ir panašūs asmenys dalyvavo atskirai, kai kurie neplanuotai, kiti savo noru, dar kiti dėl politinių siekių.

DVS dalyvavo iš Viešnių kilę broliai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos. M. Biržiška prisimena, kad kai studijavo Sankt Peterburgo universitete, 1905 m. sausio 9 d. Rusijoje kilo demokratinė revoliucija, prasidėjo masiniai politiniai streikai, studentų bruzdėjimai. Nutruko studijos universitetuose, nes studentai, protestuodami prieš kruviną susidorojimą su darbininkais, išsivaižinėjo po visą Rusijos imperiją prisidėti prie riaušinių. Jis prisimena, kad draugų petrapiliečių buvo raginamas grįžti į Lietuvą revoliucijos rengti. Taip M. Biržiška kartu su Jurgiu Šlapeliu grįžo į gimtinę. M. Biržiška, 1905 m. rudenį grįžęs į Vilnių, dirbo įvairius visų LSDP komitetų darbus. Tuo tarpu jo brolis Vaclovas Biržiška, atvykęs į DVS, iš pradžių prie ėjimo į miesto salę pardavinėjo nelegalią literatūrą. Jis neplanavo dalyvauti, todėl neatstovavo jokiai politinei partijai, jokiai valsčiui, jokiems žmonių interesams. Vėliau, įpusėjęs I posėdžiui, prisiregistravo kaip dalyvis.

Rietavo valsčiuje žmonės rinko atstovus ir jų prašė, kad šie dalyvautų ir padėtų ginti jų interesus. Jie norėjo, kad tas atstovas būtų valsčiaus raštininkas ir nesvarbu, kad jis jiems buvo svetimas žmogus.

Kadangi Žemaitija yra pakankamai toli nuo Vilniaus, todėl atvykti neturtingiems valstiečiams į DVS buvo itin sunku. Kai kurios parapijos, neišgalėdamos siųsti iš kiekvienos vietovės po atskirą atstovą, o turėdamos problemų, skundų dėl bajorų ir valdžios despotijos, sugalvojo, kad galima vieną žmogų nusiųsti nuo kelių parapijų. Neapsikentę Bogdano Oginskio žiaurumo, Rietavo apylinkės gyventojai nuo daugiau nei 20 parapijų į Vilnių išsiuntė vieną asmenį – Kundrotą. Šis seime papasakojo apie savo apylinkės vargus ir kunigaikščio Oginskio priespaudą.

Šiauliai pasižymėjo ne vien atstovų gausumu ar revoliucinėmis nuotaikomis. Šis miestas pasižymėjo ir aktyvių politinių partijų veikla. Aktyviai reikšėsi LSD partija, kuri rengė mitingus, agitavo gyventojus maištauti ir kilti prieš caro despotiją. Iškilė buvo XIX a. pabaigoje Šiaulių gimnazija, kuri tapo viena iš prestižinių mokslo įstaigų, kurioje žinias gilino mokiniai ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš kitų Lietuvos vietų. Kai kurie mokiniai, baigę joje mokslus, aktyviai dalyvavo 1905 m. revoliuciniuose įvykiuose bei DVS. Tai Jonas Vileišis, A. Domaševičius, P. Višinskis, V. Sirutavičius, S. Kairys, M. Biržiška ir daugelis kitų. Taip susiformavo jaunoji Lietuvos socialdemokratų karta. Šios modernios partijos dėka Šiauliams XX a.

pradžioje priskirtinas radikaliojo judėjimo centro vaidmuo. Tautinio atgimimo kontekste Šiauliai po Vilniaus ir Kauno tapo trečiuoju radikaliojojo Šiaulių į susirinkimą Vilniuje keliavo advokatas K. Venclauskis, V. Požėla, A. Povylčius ir P. Bugališkis. Savo atsiminimuose P. Bugališkis rašo, kad jis į Vilniaus Seimą važiavo vedamas savo interesų, o štai A. Povylčius, A. Domaševičius, V. Požėla, V. Sirutavičius atstovavo LSDP, P. Višinskis – LDP partijos interesus. K. Venclauskis atstovavo taip pat LSDP, tačiau bendrame Rygos revoliuciniame federatyviniame komitete.

Vladas Sirutavičius buvo aktyvus LSDP partijos narys. 1904 m. Kairiškiuose, Vlado namuose, įvyko steigiamasis lietuvių socialdemokratų jaunuomenės suvažiavimas, kuriame dalyvavo gausūs būrys lietuvių inteligentijos, politinių veikėjų. Jis savo namuose rengdavo gegužines, į kurias susirinkdavo didelė dalis LSDP veikėjų bei kitų garsių to meto Lietuvos gyventojų. Vakaronėse susirinkusieji aptardavo svarbius politinius reikalus. V. Sirutavičius DVS atstovavo LSD partiją, taip pat savo krašto – Kairiškių apylinkės – gyventojus.

Salantų valsčiaus revoliucionierius G. Gervinskas prisimena, jog 1905 m. Salantuose vyko gausūs politiniai mitingai ir demonstracijos. Pasak jo, kaime labiausiai suvokė apie esamą politinę padėtį kunigas Pranas Viliūnas. Jis, sakydamas pamokslus, skatindavo žmones reikalauti savo tėvynei Lietuvai laisvės ir autonomijos. Taip pat pamoksluose peikdavo rusų valdžią. Jo pastangomis į Vilniaus Seimą išvyko Marcelijus Martynas Sragys ir Jonas Stropus. M. M. Sragys buvo baigęs mokslus gimnazijoje ir turėjo stambų ūkį, todėl kunigas P. Viliūnas galėjo jį išrinkti, kad atstovautų Salantų apylinkei ir gintų valstiečių interesus. Nerasta jokių duomenų, kokia buvo J. Stropaus turtinė padėtis. Tikėtina, kad jis galėjo būti mažžemis valstietis. Yra išlikę žinių, kad jis aktyviai dalyvavo mitinguose, demonstracijose.

Neramumai neaplenkė ir Švėkšnos. Gyventojai išsirikino viršaitį, išvaikė caro valdininkus, nuplėšė caro portretus ir valdžiai raštu pateikė savo reikalavimus, tarp kurių buvo ir reikalavimas steigti lietuviškas mokyklas, atgaivinti Vilniaus universitetą. Šį valsčių DVS atstovavo Kazimieras Steponas Šaulys.

Brėvikių dvaro gyvenamojo pastato fragmentas. E. Macienės nuotrauka

Didžiajame Vilniaus Seime taip pat dalyvavo vienas iš kilmingų Lietuvos visuomenės veikėjų – Tadas Daugirdas.

Nepavyko rasti žinių ir apie tai, kokie buvo konkrečiai jo dalyvavimo DVS tikslai, tačiau galima daryti prielaidą, kad jis vyko savo interesų ir tautiškumo vedamas. Kadangi jis buvo Lietuvos patriotas, mylėjo savo tėvynę, nebijojo kalbėti lietuviškai, rinko senus liaudies meistrų dirbinius, kasiėjo piliakalnius, daugelis bajorų kaimynų jo nemėgo ir dėl jo meilės lietuviškumui laikė svetimu.

Tuo metu, kai buvo publikuotas atsišaukimas „Lietuviai ir lietuvės“, Vladas Nagevičius buvo karo medicinos studentas ir dalyvavo LSDP veikloje Sankt Peterburge. Suvažiavime Vladas dalyvavo. Nagevičius rašo, kad jis ir dar keletas studentų lietuvių susirinko valgykloje. Jie apie esamą padėtį gimtinėje diskutavo, tačiau atstovų į DVS neišrinko, bet pritarė, jog reikėtų, kad kas nors jame dalyvautų. V. Nagevičius savo iniciatyva nuvyko ir dalyvavo visuose Seimo posėdžiuose, vėliau išvyko į Kretingą bei Palangą ir čia vykdė Seimo nutarimus.

Danielius Alseika atstovavo LDP. Jis buvo kilęs iš Skuodo valsčiaus. Ten formavosi jo meilė tėvynei, gimtajam kraštui. Atstovaudamas Seime LDP, jis steigė partijos kuopas Alsėdžių apylinkėje ir čia agitavo gyventojus kilti ir priešintis caro valdžiai.

Iš Žemaitijos į DVS buvo atvykusi ir viena moteris – S. I. Pšibiliauskienė, kuri

Suvažiavime dalyvavo kaip nepartinė. Tuo laikotarpiu ji aktyviai bendradarbiavo su tautininkais demokratais, rašė straipsnius į „Vilniaus žinias“.

Yra išlikę žinių, kad Suvažiavime taip pat dalyvavo šie žemaičiai: Kataržis, kuris atstovavo Sedos valsčių (toliau – vls.), A. Višinskis Užvenčio vls., Leonas Kučinskis – Žeberių kaimą, J. Karabinas – Šiluvos vls., J. Ongirskis – Darbėnų vls., F. Baužys ir A. Šedvydis – Mosėdžio vls., broliai Sipaičiai – Nemakščių kaimą, Kuzminskis – Labardžių vls.). Atsekti, kas juos išrinko ir kam jie atstovavo, nepavyko. Ylakių valsčių atstovavo 4 asmenys, tačiau nepavyko atsekti, kas jie tokie buvo.

Analizuojant, kokie socialiniai sluoksniai Seime buvo atstovaujami, galima teigti, kad mažžemiai valstiečiai, sužinoję, jog tautiečiai yra kviečiami į tautos suvažiavimą, iškart sušaukė valsčių sueigas ir išrinko savo atstovus į DVS. Bežemiai valstiečiai dažniausiai valstiečių sueigose būdavo renkami nuo valsčių, parapijų, seniūnijų. Taip pat buvo ir tokių, kurie dėl tam tikrų priežasčių negalėjo į Suvažiavimą nuvykti, nors to ir norėjo. Dalis jų DVS atsiuntė ar įdavė tam, kuris važiavo, savo pačių parengtus referatus, telegramas, įgaliojimus, kiti – pritarimus Seimui.“

Stanislovas Narutavičius Didžiajame Vilniaus Seime nedvejodamas pasisakė už Lietuvos autonomiją, savivaldą, žmonių

(Nukelta į 6 p.)

(Atkelta iš 5 p.)

socialinę lygybę, taip pat ir už privačios nuosavybės panaikinimą.

Caro valdžia S. Narutavičių 1905 m. pabaigoje suėmė. Ilgo įkalinimo jam pavyko išvengti, nes jį užtarė įtakingi bičiuliai ir žemaičiai bajorai. Po suėmimo Stanislovas ir toliau aktyviai dalyvavo politiniame, visuomeniniame šalies gyvenime. 1907 m. jis įstojo į Lietuvos mokslo draugiją, 1907 m. kartu su žmona Joana Telšiuose įsteigė mergaičių progimnaziją, dar po dviejų metų S. Narutavičiaus rūpesčiu Telšiuose duris atvėrė berniukų gimnazija. Abiejose šiose mokyklose buvo dėstomos lietuvių ir lenkų kalbos, čia dirbo J. Narutavičienė – ji dėstė filosofijos, logikos ir psichologijos įvadininius kursus. Vėliau pedagoginę veiklą Joana tęsė Kaune. S. Narutavičius tais metais daugiausia rūpinosi žemaičių socialiniais reikalais, kurį laiką dirbo Alsėdžių valsčiaus administracijoje, pasirūpino, kad būtų nutiestas plentas pro Telšius.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Stanislovas savo šeimą išsiuntė į Rusijos gilumą, o pats liko prižiūrėti Brėvikių dvarelį, karo metais padėjo vietos gyventojams, nes pats gerai mokėjo vokiečių kalbą ir galėjo krašto žmonių interesus ginti bendraudamas su vokiečiais. 1915 m. Kaune jo rūpesčiu buvo įsteigtas teismas, kuriame vartota tik lietuvių kalba.

S. Narutavičius buvo ir vienas iš 1917 m. rugsėjo 18–22 d. vykusios Lietuvių konferencijos rengėjų bei dalyvių. Jos metu jis pasiūlė priimti rezoliuciją, kurioje būtų įrašyta, jog svarbiausias lietuvių tikslas yra atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę etnografinėse Lietuvos ribose. Jis parengė ir Vilniaus konferencijoje išrinktai Tarybai pateikė pirmąjį Lietuvos nepriklausomybės Akto projektą. Norėjo Lietuvą matyti visiškai nepriklausomą, todėl nepritarė 1917 m. gruodžio 11 d. ir 1918 m. sausio mėnesį svarstytiems Lietuvos nepriklausomybės akto projektams, kuriuose buvo numatyti įsipareigojimai Vokietijai. Jis palaikė kairuoliškai ir radikaliai nusiteikusius politikus. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės Aktas S. Narutavičiui buvo priimtinas ir jis jį pasirašė.

1918 m. liepos 14 d. nepritaręs mėginimui Lietuvą paskelbti konstitucine monarchija, jis pasitraukė iš Lietuvos tarybos ir sugrįžo gyventi į Žemaitiją. Vėlesniais metais Stanislovas tvarkė Brėvikių dvaro reikalus ir šį anksčiau buvusį labai apleistą dvarelį pavertė vienu iš pavyzdingiausių Žemaitijoje, čia augindavo veislinius gyvulius, juos parduodavo vietiniams gyventojams. Jis taip pat dalyvavo Telšių apskrities tarybos darbe, aktyviai dirbo kuriant vietos savivaldos institucijas, vadovavo Telšių apskrities valsčių atstovų seimeliui.

Žmonės Stanislovą gerbė. Kad ir būdamas bajoras, jis mokėjo žemaičių kalbą, ta kalba ir su vietiniais gyventojais kalbėdavo, mokydavo juos lietuviško rašto, konsultuodavo teisės klausimais. Daug prisidėjo 1921–1921 m. steigiant Kauno apskrities teismą, kuriame jis kurį laiką dirbo teisėju. 1922 m. S. Narutavičius Žemaitijoje įsteigė pieno kooperatyvą. Ilgą laiką jis globojo sergantį rašytoją Butkų Juzę. Kilus Lenkijos ir Lietuvos konfliktui, pasisakė už taikų jo suregulavimą, Lietuvos nepriklausomybės ir identiteto išsaugojimą.

1932 m. gruodžio 31 d. S. Narutavičius Kaune savo gyvenimą užbaigė savižudybe. Tikrosios pasitraukimo iš gyvenimo priežastys nėra žinomos. Spėjama, kad nusižudė dėl pablogėjusios sveikatos ir jo šeimą užklupusių finansinių sunkumų.

Tuo metu jo sūnus pedagogas ir psichologas Jonas (1896–1930) jau buvo miręs, o kiti trys vaikai – pedagogė Zofija (1893–1976),

biologė Elena (1899–1942) ir tekstilininkas Kazimieras (1904–1987) jau buvo suaugę. Elena gyveno Brėvikių dvarelyje, o Zofija ir Kazimieras – Lenkijoje.

S. Narutavičiaus palaikai ilsisi Plungės rajono Alsėdžių miestelio kapinėse, kur jo palaidojimo vietą ženklina antkapinis paminklas. Jame yra užrašas „Advokatas, 1918 m. signataras / Stanislovas Narutavičius/ 1862–1932 m.“ Kapavietė paženklinta ir Signataro ženkle.

Po vyro mirties Joana Narutavičienė dar kurį laiką gyveno Brėvikiuose, o 1945 m. išvyko gyventi į Varšuvą pas savo dukrą Zofiją Naruševičiūtę-Krasovską. Mirė Joana 1948 metais.

LITERATŪRA:

1. *Alsėdžiai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.
2. Banevičius A., *111 Lietuvos Valstybės 1918–1940 politikos veikėjų*, Vilnius: Knyga, 1999, p. 177.
3. Liekis A., *Signatarai. Vasario 16*, Vilnius: Džiugas, 1996, p. 407.
4. „Lietuvos tarybos narys iš Žemaitijos – Stanislovas Narutavičius“, *Voruta*, 2009-04-18, Nr. 3 (669).
5. „J. Narutavičienės atsiminimai apie Stanislovą Narutavičių“, *Žemaičių praeitis*, 1994, Nr. 3, p. 46, 52, 56.
6. Kaluškevičius B., Misius K., *Lietuvos knygnešiai ir daraktorai 1864–1904*, Vilnius, 2004, p. 67.
7. „Žemaičių bajoras Stanislovas Narutavičius“, *Žemaičių žemė*, 2009 m., Nr. 3, p. 13–15.
8. Nagevičius V., „Didžiojo Vilniaus Seimo laikai“, *Vilniaus žinios*, 1930, p. 4, nr. 292.
9. Miknys R., „Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais“, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 10, Vilnius, 1995, p. 55.
10. Motieka E., „Didysis Vilniaus Seimas“, *Lietuvių atgimimo istorijos studija*, t. 11, Vilnius, 1996, p. 122.
11. Stanytė L., *Žemaitijos atstovai Vilniaus didžiajame Seime* [bakalauro darbas], mokslinė vadovė doc. Dr. Regina Trimonienė, Šiaulių universitetas, 2012.
12. Tyla A., *1905 metų revoliucija Lietuvos kaimė*, Vilnius, 1968, p. 88–89.
13. „Žinios iš Lietuvos, Yakiai“, *Darbininkų balsas*, 1906, p. 95, nr. 3.
14. Gerulis L., „Atmintinos sukaktuvės“, *Lietuvos ūkininkas*, 1906, nr. 58., p. 681–684.
15. Iš Vlodo Sirutavičiaus anūko gauti jo asmeniniai užrašai apie jo senelį. *Interviu*, 2011 m. balandžio 5 d.
16. Gervinskas G., „Iš 1905 metų atsiminimų“, *Lietuvos žinios*, 1930, p. 3, nr. 296.
17. Mukienė D., Čeliaskas P., Švėkšna, <http://samogit.lt/KULTURA/sveksna.lt.htm>. [prieiga per internetą, žiūrėta 2011-01-16].
18. Kulvietytė-Slavinskienė A., *Meninės idėjos ir nacionalumas XIX a. pabai-gos–XX a. pradžios Lietuvos dailėje*, Kaunas, 2008, p. 82.
19. Pšibilskis V. B., *Mykolas Biržiška. Patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakai*, Vilnius, 2009, p. 76.
20. Ruseckas P., *Didysis Vilniaus Seimas 1905–1930*, Kaunas, 1930, p. 21.
21. Gira L., „Lietuvių suvažiavimas Vilniuje“, *Vilniaus žinios*, 1905, p. 1, nr. 276.
22. Basanavičius J., *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1970, p. 239–240.
23. Butrimas A., Žulkus V., *Žemaitijos istorija*, Vilnius, 1997, p. 291.
24. Lukošienė B., Nekrašienė I., *Paroda „Šiauliečiai – parlamentarizmo tradicijų puoselėtojai“*, Šiauliai, 2011, p. 1.
25. Nekrašienė I., *Kazimieras Venclauskis*, Šiauliai, 2000, p. 121.
26. Vaitekūnas S., *Stanislovas Narutavičius* [rankraštis], p. 100.
27. Ananjevas P., *Tryškių istorija nuo seniausių laikų iki 1944 metų*, Tryškių vidurinė mokykla, 2005.
28. Vaitekūnas S., *Stanislovas Narutavičius* [rankraštis], p. 100.
29. Motieka E., Didysis Vilniaus Seimas, *Lietuvių atgimimo istorijos studija*, t. 11, Vilnius, 1996, p. 122.
30. Gudas J., „1905 metai Alsėdžių padangėj“, *Lietuvos žinios*, 1931, p. 3, nr. 57.